

Répási Krisztián

Az ETA bukásához vezető út és az európai szeparatista terrorizmus hanyatlása¹

A Baszkföld és Szabadság (Euskadi Ta Askatasuna – ETA) szeparatista terrorszervezet 1987. június 19-én a barcelonai Hiperpor bevásárlóközpontban egy autóba rejtett robbanószerkezettel 21 embert ölt meg és 45-öt sebesített meg.² Ez a merénylet volt a legtöbb halálos áldozattal járó terrorcselekmény Spanyolországban egészen a közel 200 halottat követelő 2004. március 11-i madridi, vallási indíttatású támadássorozatig. Harminc évvel az említett barcelonai merénylet után Spanyolországban a terrorizmus tekintetében a legnagyobb kihívást már nem az ETA, hanem a vallási motivációjú, szélsőséges iszlamisták részéről tapasztalható fenyegetés jelenti, emiatt a baszk terrorszervezetre a 2011. október 20-án bejelentett, véglegesnek mondott tűzszünet óta jóval kevesebb figyelem irányul. Jelen elemzésünkben előbb rövid áttekintést adunk a szeparatista terrorizmus Európai Unió belüli jelenlegi helyzetéről és Spanyolország terrorfenyegetettségéről, majd ezt követően azt mutatjuk be, hogy az elmúlt évtizedekben a spanyol bűnüldöző szervek és terrorizmussellenes hatóságok milyen eszközökkel próbálták meg visszaszorítani és megsemmisíteni az ETA-t, s végül soron milyen tényezők okozták a terrorista szervezet bukását.

Kulcsszavak: szeparatista terrorizmus, terrorellenes fellépés, Baszkföld, Spanyolország, Európai Unió

Répási Krisztián: The Road to the Fall of ETA and the Decline of the European Separatist Terrorism

The Basque Fatherland and Freedom (Euskadi Ta Askatasuna – ETA) separatist terrorist organization committed its most lethal attack at the Hiperpor shopping mall in Barcelona, on 19 June 1987. The explosive device hidden in a car killed 21 people and injured 45 others. The Hiperpor bombing had been the most lethal terrorist attack in Spain until the March 11, 2004 Madrid religiously inspired attacks which caused nearly 200 deaths. 30 years after the Barcelona bombing, the biggest challenge for Spain regarding terrorism is not ETA but the religiously inspired terrorism of Muslim extremists. Therefore, much less attention has been paid to the Basque terrorist organization since the definitive ceasefire declared on 20 October 2011. This paper offers a short overview of the current trends in separatist terrorism in the European Union and the threat of terrorism in Spain. Moreover, on the one hand I evaluate what kind of measures did the Spanish law enforcement and counter terrorism agencies use to suppress and destroy ETA, on the other hand I examine what factors ultimately caused the fall of the Basque terrorist organization.

Keywords: separatist terrorism, counter terrorism, ETA, Basque Country, Spain, European Union

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Köszolgálati Egyetem felkérésére készült.

² Hoy se cumplen 22 años del atentado de Hiperpor, [online], 2009. 06. 19. Forrás: Abc.es [2017. 10. 02.].

A szeparatista terrorizmus az Európai Unióban

Az Europolnak az Európai Unión belüli terrorizmus helyzetéről és tendenciáiról szóló éves jelentései (*Terrorism Situation and Trend Report – TE-SAT-jelentés*) szerint a szeparatista terrorizmus még mindig a legaktívabb terrorizmustípus az EU-ban annak ellenére, hogy egyrészt 2006 óta jelentősen csökkent az ilyen (sikeres, sikertelen és a hatóságok által megghiúsított) merényletek száma, másrészt az elszakadásért folyó fegyveres harc már közel sem mozgat meg akkora tömegeket, mint az 1970-es és '80-as években. Az elszakadáspárti fegyveres erőszak uniós helyzetével kapcsolatban az Európai Rendőrségi Hivatal említett kiadványai az Egyesült Királyságról, Franciaországról és Spanyolországról írnak részletesen.

Az Egyesült Királyság észak-írországi területén a protestáns-katolikus megbékélést ellenző, úgynevezett disszidens katolikus terrorszervezetek – így az IRA Folytonosság, az Új IRA³ és az Írország Katonái (Óglaigh na hÉireann) – a „történelmi IRA”⁴ 2005-ös fegyverletétele ellenére a fegyveres harc folytatása mellett kötelezték el magukat. E disszidens csoportok a TE-SAT-jelentések szerint megpróbálják fokozni a biztonsági erőket (különösen az Észak-Írországi Rendőrség) tagjai és a brit érdekeltségű célpontok elleni támadásokat. Az Észak-Írországi Rendőrségnek a régió biztonsági helyzetére vonatkozó jelentései a protestáns milíciákhoz és egyénekhez köthető terrorcselekményekről is említést tesznek, de ezek az akciók a katolikus csoportok merényleteihez képest kevésbé szervezettek.

1. táblázat: A robbantásos és lőfegyverrel elkövetett terrortámadások, valamint a terrorizmussal kapcsolatos letartóztatások és vádemelések száma Észak-Írországban (2001. április 1. – 2017. március 31.)

Évszám	Robbantással és lőfegyverrel elkövetett terrortámadások száma	Letartóztatások száma	Vádemelések száma
2001/2002	676	239	62
2002/2003	526	240	97
2003/2004	278	339	102
2004/2005	215	231	77
2005/2006	237	273	72
2006/2007	78	177	57
2007/2008	65	130	34
2008/2009	100	174	40
2009/2010	129	169	36
2010/2011	171	195	41
2011/2012	123	159	39
2012/2013	108	157	50

³ 2012 júliusában a Valódi IRA, a Republikánus Akció a Drogok Ellen (*Republican Action Against Drugs*) nevű önjelölt „rendfenntartó” szervezet, valamint a Valódi IRA-tól és az IRA Folytonosságtól függetlenül működő kisebb paramilitáris csoportok és egyének egy közös szervezetté olvadtak össze Új IRA néven. Lásd: Henry McDONALD: Republican dissidents join forces to form a new IRA, [online], 2012. 07. 26. Forrás: TheGuardian.com.uk [2017. 09. 08.].

⁴ Az 1970-es évek elejétől 2005-ig a legtöbb terrorcselekményért az Ideiglenes IRA (*Provisional IRA – PIRA*) volt a felelős. A jelenleg működő katolikus terrorszervezetek részben a PIRA-ból kivált szakadár csoportok tagjaiból állnak.

Évszám	Robbantással és lőfegyverrel elkövetett terrortámadások száma	Letartóztatások száma	Vádemelések száma
2013/2014	123	168	32
2014/2015	109	227	35
2015/2016	88	149	18
2016/2017	90	137	19
Összesen	3116	3164	811

Megjegyzés: Az Europol kiadványai motiváció szerint kategorizálják a terrorizmus egyes válfajait, ennek megfelelően a TE-SAT a következő terrorizmustípusokat különbözteti meg: vallási indíttatású, szeparatista, szélsőbaloldali, szélsőjobboldali, single issue és az egyik kategóriába sem sorolt terrorizmus. Az Egyesült Királyság a többi EU-s országtól, illetve a TE-SAT-tól eltérően nem a motiváció szempontja szerint kategorizálja a terrorizmus válfajait. Mivel emiatt a TE-SAT-jelentések nem mindig szerepeltetik a szigetországi adatokat, így az észak-írországi adatok tekintetében az Észak-Írországi Rendőrség jelentéseiből dolgoztunk. Az Egyesült Királyság hatóságai pénzügyi évet (egy adott év április 1-jétől a következő év március 31-ig tartó időszakot) vizsgálják és nem naptári évet (január 1-től december 31-ig), mint például a TE-SAT-jelentések.

Készítette a szerző a következő források alapján: Police Recorded Security Situation Statistics 2010/2011 – 1st April 2010–31st March 2011, [online], 2011. 05. 12., 7. o. Forrás: Psn.police.uk [2017. 10. 06.]; Police Recorded Security Situation Statistics – Annual Report covering the period 1st April 2016–31st March 2017, [online], 2017. 05. 07., 9–10. o. Forrás: Psn.police.uk [2017. 10. 06.]

Franciaországban a legtöbb szeparatista terrorizmushoz köthető incidens, letartóztatás és bírósági ítélet Korzikát, illetve Franciaország Spanyolországgal határos baszkföldi területeit érinti. Korzika szigetén a Korzikai Nemzeti Felszabadítási Front (*Fronte di Liberazione Naziunale Corsu – FLNC*) és más kisebb szeparatista csoportok küzdenek évtizedek óta a Franciaországtól való elszakadásért. Csökkenő támogatottságuk és az FLNC 2014-es fegyverletétele ellenére⁵ 2015-ben és 2016-ban több mint 60 incidenst kötöttek a hatóságok az erőszakos elszakadáspárti csoportokhoz.

Miként látni fogjuk, a baszkföldi függetlenségpárti erőszak Franciaország biztonságára is hatással volt, az ETA ugyanis nemcsak Spanyolországban hozott létre bűvőhelyeket és logisztikai bázisokat, hanem Portugáliában és Franciaország baszkok lakta területein is. A baszk szeparatisták ráadásul nem csupán rejtékhelynek használták a dél-francia ország-részt, hanem számos fegyveres akciót onnan indítottak spanyolországi és franciaországi célpontok ellen.

⁵ Az FLNC a nyilvánosság előtt azzal indokolta a fegyveres harc feladását, hogy nem sokkal korábban a korzikai regionális önkormányzat olyan határozatot hozott, miszerint a föld- és az ingatlanvásárlás során a korzikai származásúak előnyt élveznek a nem korzikaiakkal szemben. Bár a határozattal az FLNC egyik régi követelése valósult meg, a bűnüldöző szervek szerint a fegyverletétel mögött valójában az állt, hogy a belső leszámolások miatt az FLNC jelentősen meggyengült. Lásd: Michael DAY: Corsican terror group lays down arms in battle for independence from France, [online], 2014. 06. 27. Forrás: The Independent [2017. 10. 12.].

2. táblázat: A szeparatista terrorizmussal kapcsolatos incidensek, letartóztatások és ítéletek Franciaországban 2006 és 2016 között

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Összes
Incidensek	283	253	137	89	84	85	121	58	50	47	18	1225
Letartóztatások	188	315	283	255	123	126	95	77	41	44	26	1573
Bírósági ítéletek	–	24	44	59	26	33	63	29	3	9	0	290

Forrás: TE-SAT 2007–2017, készítette a szerző

Az Európai Unión belül jelen vannak olyan szeparatista terrorszervezetek is, amelyek ugyan az unión belül nem a terrortámadásokra koncentrálnak, de olyan tevékenységet folytatnak, ami összefüggésbe hozható a terrorizmussal. A Kurd Munkáspárt (PKK) és a Srí Lankán 2009-ben vereséget szenvedő Tamil Tigrisek uniós országokban folytatott tevékenysége például a propagandaterjesztésre, terrorszervezetük finanszírozására, logisztikai hátterük kialakítására és új harcosok toborzására összpontosít, és bár aktivistáik merényleteiket többnyire az anyaországukban követik el, uniós tagállamokban is végrehajtottak kisebb támadásokat.⁶

Spanyolország terrorfenyegetettsége

A TE-SAT-kiadványok szerint a terrorizmus tekintetében Franciaország és az Egyesült Királyság mellett Spanyolország számít az Európai Unió egyik legfenyegetettebb országának. E jelentések szerint 2006 és 2016 között 1135 incidensre és 1474 letartóztatásra került sor, illetve 2005 terrorizmussal kapcsolatos elmarasztaló és felmentő ítéletet hoztak Spanyolországban, s fontos jeleznünk, hogy az Europol motivációs besorolása szerint a legtöbb incidensre, letartóztatásra és bírósági ítéletre a vallási indíttatású, a szélsőbaloldali és a szeparatista terrorizmussal kapcsolatban került sor.

A radikális iszlamistákhoz köthető vallási indíttatású terrorizmus az 1980-as évek közepén jelent meg Spanyolországban. Az első sikeres ilyen indíttatású terrorcselekmény 1985-ben következett be a Torrejón de Ardoz-i légbázis közelében az amerikai katonák által gyakran látogatott El Descanso étteremben. Az ibériai országban végrehajtott egyik legtöbb (18) halálos áldozatot követelő merénylet háttére a mai napig sem tisztázott.⁷

A közel 200 halálos és 1800 sebesült áldozattal járó 2004. március 11-i madridi merényletsorozat után Spanyolország jelentős lépéseket tett a terrorizmus elleni küzdelem

⁶ Franciaországban, Belgiumban és Németországban több török érdekeltségű épületet ért támadás (gyújtogatás, bombamerénylet), valamint összecsapásokra került sor török és kurd csoportok között, a Tamil Tigrisek pedig 2010-ben csomagba rejtett pokolgépet küldtek az Olaszországban működő indiai nagykövetségnek. Lásd: EU Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT) 2017, [online], 2017, 39. o. Forrás: Europol [2017. 10. 18.]; TE-SAT 2011, [online], 2011, 22. o. Forrás: Europol [2017. 10. 18.].

⁷ Az akkori spanyol belügyminiszter a támadásért a magát Iszlám Dzsihádnak nevező libanoni síita terrorszervezetet tette felelőssé, de a későbbi nyomozás eredményei szerint az akcióban feltehetően részt vett a később az al-Káida stratégiai gondolkodójának tekinthető Abu Musab al-Suri (Mustafa Setmariam Nasar) is. Lásd: Tom BURNS: Spain Names Islamic Jihad In Bombing, [online], 1985. 04. 18. Forrás: Washingtonpost.com [2017. 11. 02.]; Luis R. AIZPEOLEA: El atentado terrorista más olvidado, [online], 2010. 04. 18. Forrás: ElPaís.com [2017. 09. 20.].

megreformálásával kapcsolatban, ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a madridi merényletek és a 2017. augusztus 17-én és 18-án Barcelonában és Cambrilsban elkövetett terrorcselekmények között eltelt időszakban nem történt sikeres vallási indíttatású merénylet Spanyolország területén.⁸ A szélsőséges iszlamisták mindamellett folyamatosan jelen vannak az ibériai országban, de a TE-SAT-kiadványok információiból az a következtetés vonható le, hogy a vallási fanatikusok Spanyolországra elsősorban nem célpontként, hanem logisztikai bázisként tekintenek, vagyis olyan hálózatokat működtetnek az ibériai országban, amelyek összegyűjtik az iraki, szíriai, afganisztáni vagy valamely észak-afrikai országban folyó „dzsihádra” jelentkező önkénteseket, és megkísérlik őket kijuttatni az említett konfliktuszónákba. A TE-SAT-jelentések szerint az Európán kívüli terrorszervezetek (Al-Káida az Iszlám Maghreb Földjén, Iszlám Állam stb.) elsősorban az észak-afrikai spanyol exklávékban (Ceutában és Melillában), a déli és a keleti tengerpart településein, köztük Barcelonában, valamint Madridban aktívak.⁹

3. táblázat: A vallási indíttatású terrorizmussal kapcsolatos incidensek, letartóztatások és ítéletek Spanyolországban 2006 és 2016 között

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Összes
Incidensek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Letartóztatások	51	48	61	40	11	17	8	20	34	75	69	434
Bírósági ítéletek	-	61	49	25	24	14	13	6	2	13	38	245

Forrás: TE-SAT 2007–2017, készítette a szerző

A mediterrán országban a szélsőbaloldali terrorizmust évtizedeken át az alacsony támogatottsággal rendelkező, fennállása során a Global Terrorism Database (GTD) adatai szerint több mint 80 embert meggyilkoló és több mint 200 terrorcselekményt elkövető marxista-leninista Október 1-je Antifasiszta Ellenállási Csoportok (*Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre – GRAPO*) jelentette. A GRAPO elsősorban az állam képviselői, rendőrök, katonák, bírók, üzletemberek és szélsőjobboldali szimpatizánsok ellen követett el terrortámadásokat, de emellett számos bankrablást és emberrablást is végrehajtott, hogy pénzhez jusson.¹⁰ Az 1970-es évek közepén megalakult terrorszervezet több letartóztatási hullámot élt túl, és végül csak a 2007–2008-as nagyarányú letartóztatásokkal sikerült

⁸ A 2006 és 2016 közti időszakot illetően a TE-SAT-jelentések összefoglaló táblázatai nem tesznek említést sikeres, sikertelen és leleplezett terrorcselekményről, ugyanakkor 2008-ban 14 személyt tartóztattak le annak gyanújával, hogy öngyilkos merényletet akart elkövetni Barcelonában vagy más európai nagyvárosokban. Lásd: TE-SAT 2009, [online], 2009, 19. o. Forrás: Europol [2017. 10. 18.].

⁹ TÁLAS Péter – SZENTE-VARGA Mónika: A 2017. augusztusi spanyolországi terrortámadásokról, [online], *SVKK Elemzések*, 2017/18, 2. o. [2017. 10. 27.]. A spanyolországi vallási indíttatású terrorizmusról bővebben lásd: TÁLAS–SZENTE-VARGA: *i. m.*; MAROSI Zsuzsanna: A dzsihádisták terrorizmus Spanyolországban, [online], *Szakmai Szemle*, 15. évf., 2017/2, 69–88. o. [2017. 10. 05.].

¹⁰ Terrorist Activity in the European Union: Situation and Trends Report – October 2002–15 October 2003, [online], 2003. 12., 25. o. Forrás: Statewatch.org [2017. 09. 28.]; TE-SAT 2007, [online], 2007, 34. o. Forrás: Europol [2017. 10. 18.]; YONAH ALEXANDER: *Europe's Red Terrorists: The Fighting Communist Organizations*, Frank Cass and Company Limited, 1992, 114–117. o.

végleg felszámolni.¹¹ A marxista-leninista terrorizmus visszaszorulását követően a 2000-es évek közepétől jelentősen megszorodtak a részben Katalóniában, részben Madridban és Burgosban elkövetett anarchista terrorcselekmények. Jóllehet a TE-SAT adatai szerint az EU területén 2006 és 2016 között Spanyolországban követték el a legtöbb szélsőbaloldali terrorcselekményt, e merényletek a görögországi és az olaszországi szélsőbaloldali terrorakciókhoz képest kevésbé voltak jól szervezettek. A halálos áldozatot nem követelő merényleteket főként gyújtogatással, kisebb részben robbantással hajtották végre.

4. táblázat: A szélsőbaloldali terrorizmussal kapcsolatos incidensek, letartóztatások és ítéletek Spanyolországban 2006 és 2016 között

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Összes
Incidensek	8	8	10	23	16	21	7	6	1	7	5	112
Letartóztatások	6	17	6	2	3	6	5	15	36	37	19	152
Bírósági ítéletek	-	8	25	15	18	11	8	4	1	1	0	91

Forrás: TE-SAT 2007–2017, készítette a szerző

Spanyolországban évtizedeken keresztül a terrorizmus szeparatista válfaja jelentette a legfőbb veszélyforrást, amelynek kapcsán három országrészt érdemes kiemelni: Katalóniát, Galíciát és Baszkföldet. Katalóniában az 1970-es évek elején megjelenő, de eleve alacsony támogatottsággal rendelkező militáns szeparatizmus az 1990-es évek elején nyugvópontra jutott.¹² Ezzel szemben a Spanyolország északnyugati részén elhelyezkedő, Portugáliával szomszédos Galíciai Autonóm Közösség területén az 1970-es évek óta mind a mai napig fegyveres harc folyik az önálló galíciai állam megteremtéséért.¹³ Az alacsony intenzitású militáns szeparatizmus 2005 óta elsősorban a Galíciai Ellenállás (*Resistência Galega – RG*) nevű szervezet merényleteiben nyilvánul meg.¹⁴ Az RG főként az országos politikai pártok irodái, a biztonsági erők, energetikai cégek, valamint ingatlanügynökségek és pénzintézetek ellen hajt végre terrorcselekményeket. Az akciók elsődleges célja a nagy anyagi károkozás, és eddig nem követeltek emberéletet. Az Europol jelentései szerint azonban nemcsak az RG, hanem tőle független kisebb csoportok és személyek is számos merényletet hajtottak végre az autonóm közösségben.¹⁵ A galíciai fegyveres szeparatizmus a letartóztatások és az alacsony támogatottság miatt az elmúlt években jelentősen visszaszorult: 2015-re és 2016-ra vonatkozóan a TE-SAT-kiadványok nem tesznek említést a Galíciai Ellenállásnak tulajdonított terrorcselekményekről.

¹¹ TE-SAT 2009, *i. m.*, 33.

¹² A fontosabb militáns katalán szervezetekről lásd: Alex P. SCHMID – Albert J. JONGMAN: *Political Terrorism*, Transaction Publishers, 1988, 660. és 662. o.

¹³ Carlos Ruiz MIGUEL: A propósito del terrorismo galleguista, [online], 2008. Forrás: Clublibertaddigital.com [2017. 10. 29.].

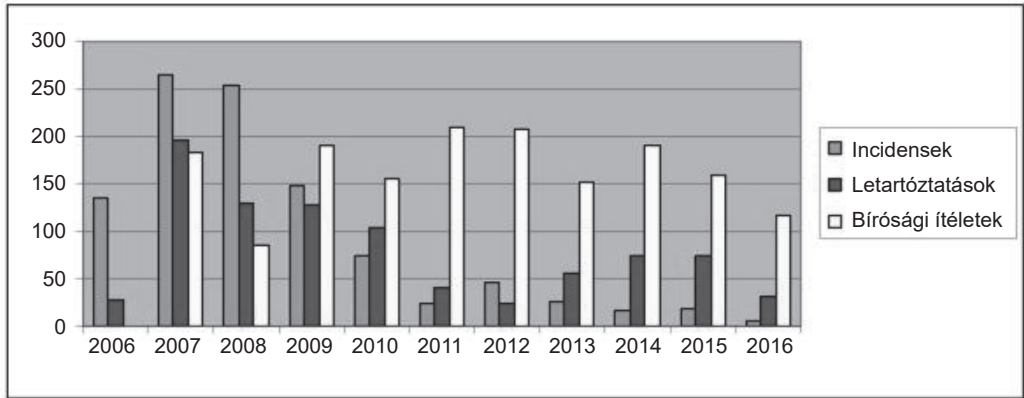
¹⁴ TE-SAT 2011, *i. m.*, 22.; Manifesto da Resistência Galega, [online], 2005. 07. 20. Forrás: Midiaindependente.org [2017. 10. 13.].

¹⁵ TE-SAT 2013, [online], 2013, 25. o. Forrás: Europol [2017. 10. 18.].

5. táblázat: A szeptarista terrorizmussal kapcsolatos incidensek, letartóztatások és ítéletek Spanyolországban 2006 és 2016 között

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Összes
Incidensek	136	264	253	148	74	25	46	26	17	18	5	1012
Letartóztatások	28	196	129	127	104	41	25	55	75	75	31	886
Bírósági ítéletek	–	184	85	190	155	210	208	151	191	159	116	1649

Forrás: TE-SAT 2007–2017, készítette a szerző

1. ábra: A szeptarista terrorizmussal kapcsolatos incidensek, letartóztatások és ítéletek számainak változása Spanyolországban 2006 és 2016 között

Forrás: TE-SAT 2007–2017, készítette a szerző

Az ETA vereségének okai

A Franco-diktatúra válasza a baszkföldi szeptarista erőszakra

A Global Terrorism Database szerint 1970 és 2011 között 2024 terrorcselekmény köthető a baszkok önrendelkezéséért és a történelmi Baszkföld¹⁶ egyesítéséért erőszakos eszközökkel küzdő ETA-hoz. A baszk terrorszervezet eddig tartja magát a 2011 októberében bejelentett fegyverletételhez, s azóta a rendelkezésre álló nyilvános információk szerint nem követett el politikai indíttatású erőszakos akciót.

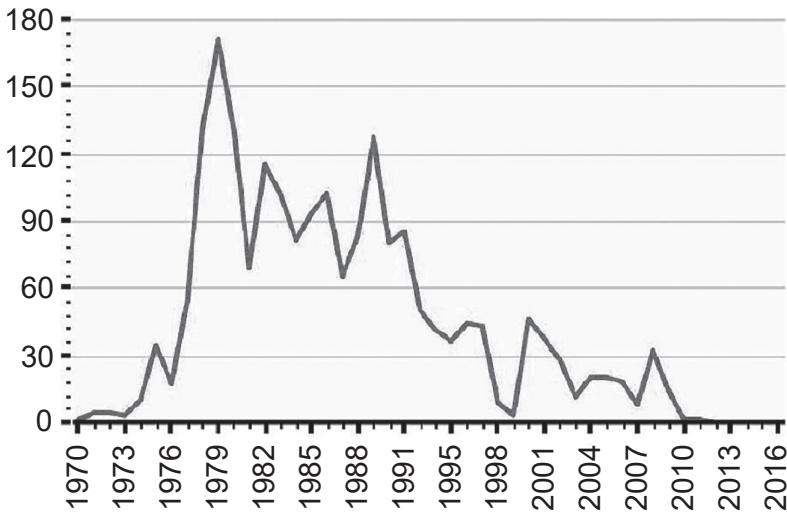
A baszk terrorszervezet 1959-ben alakult, és első támadását két évvel később követte el, amelynek során a spanyol polgárháború kitörésének 25. évfordulójára rendezett

¹⁶ A történelmi Baszkföld (Euskal Herria) a baszkok szerint a következő országrészekből áll: Spanyolországban a Baszk Autonóm Közösség részeiből, vagyis Guipúzcoa, Álava és Vizcaya tartományokból, valamint Navarra Autonóm Közösségből, Franciaországban pedig a Pyrénées-Atlantiques megye területén található baszk régióból, azaz Labourd, Soule és Basse-Navarre országrészekből. A spanyolországi baszk országrészek (a Baszk Autonóm Közösség és Navarra) összefoglaló neve Hegoalde, a franciaországiaké Iparralde.

megemlékezésre francóista önkénteseket szállító vonatokat próbált meg kisiklatni.¹⁷ A baszk és más Spanyolország területén élő népcsoport autonómiatörekvéseit erőszakosan elfojtó és helyi kultúráját üldöző rezsim válasza az akcióra tömeges letartóztatás, kínzás, 15-20 évi börtönbüntetések kiszabása vagy száműzetésbe kényszerítés volt. A megtorló intézkedésekkel azonban a Franco-diktatúra mindössze annyit ért el, hogy megerősítette az ETA aktivistáinak és szimpatizánsainak elkötelezettségét a fegyveres harcot illetően. Az ETA 1968-ban egy csendőrtiszt megölésével követte el az első gyilkosságot. Ezt követően a terrorszervezet a biztonsági erők és az állam képviselői ellen egyre több merényletet hajtott végre, amelyek közül a legjelentősebb a Franco örökösének tartott Luis Carrero Blanco admirális elleni gyilkosság volt (1973). A merényleteket követően a diktatúra Baszkföldön felfüggesztette a polgári szabadságjogokat, pontosabban a polgári szabadságjogok közül azokat, amiket még korábbról meghagyott. Ennek következményeként a hatóságok vádemelés nélkül tartották fogva a gyanúsítottakat, akik nem találkozhattak sem az ügyvédjükkel, sem a hozzátartozóikkal, továbbá bármikor lehallgathatták a gyanúsítottnak ítélt és megfigyelés alá vont személyek telefonját, illetve felbonthatták a postájukat. A terrorizmusban való részvétel vádjával perbe fogott gyanúsítottak fölött nem polgári, hanem különleges katonai bíróságok ítéleztek, a védőügyvédjeik nem tehettek fel keresztkérdéseket a vád tanúinak és nem kérdőjelezhatték meg a hatóságok által felmutatott – nem egy esetben a fogvatartottakból kínzással kicsikart – vallomások hitelességét.¹⁸

¹⁷ Ariel BOTHEN: An Analysis of the Basque Independence Movement and the Political Position of the Basque Country Within the Spanish State, [online], 2014, 30–31. o. Forrás: The University of Maine [2017. 09. 20.].

¹⁸ Uo., 31.; Cyrus Ernesto ZIRAKZADEH: From Revolutionary Dreams to Organizational Fragmentation: Disputes over Violence Within ETA and Sendero Luminoso, *Terrorism and Political Violence*, 14. évf., 2002/4, 81. o.

2. ábra: Az ETA merényleteinek a száma 1970 és 2016 között

Forrás: Global Terrorism Database

„Piszkos háború” a demokráciában

Francisco Franco 1975-ben bekövetkezett halála lehetőséget adott arra, hogy véget vesse- nek a baszkföldi szeparatista erőszaknak. János Károly spanyol király több alkalommal is amnesztiát hirdetett a politikai okokból bebörtönzöttek számára, így rövid időn belül több száz ETA-aktivista nyerte vissza a szabadságát. Emellett a demokráciába való átmenet idő- szakában elindult az a decentralizációs folyamat, amelynek következményeként az 1978- as alkotmány életbe lépése után létrejöttek a diktatúra időszakához képest meglehetősen széles jogkörrel felruházott autonóm közösségek többek között Baszkföldön, Navarrában, Galíciában és Katalóniában.¹⁹ Mindezek ellenére az ETA tovább folytatta az erőszakos ak- ciókat Baszkföld teljes függetlenségének eléréseért.

A szűnni nem akaró erőszak visszaszorításának érdekében az immár demokratikus keretek között megalakult spanyol kormányok a szélsőjobbaldali diktatúrát idéző eszkö- zökhöz nyúltak. Franco halálát követően ugyan a katonai törvényszékek alkalmazása fo- kozatosan visszaszorult, de az újonnan választott kormányok terrorizmusellenes törvényi szabályozásai meglehetősen tágan értelmezték a terrorizmus fogalmát. Ennek megfelelően például terrorizmusban való részvétellel gyanúsíthattak olyan személyeket is, akik szóban vagy írásban védelmükbe vették az erőszak alkalmazását. Ezenfelül a rendőrség – a dik- tatúra éveihez hasonlóan – fogva tarthatta a gyanúsítottakat hivatalos vádemelés nélkül,

¹⁹ Baszkföld többek között saját parlamenttel, rendőrséggel, valamint pénzügyi, oktatási és egészségügyi rendszerrel ren- delkezik.

és megtilthatta, hogy a gyanúsítottak találkozzanak az ügyvédjükkel vagy a családtagjaikkal, továbbá a bírók elrendelheték, hogy a gyanúsítottak akár két és fél évig is őrizetben maradjanak úgy, hogy nem indul ellenük eljárás, valamint a rabokat gyakran átszállították más börtönökbe anélkül, hogy erről értesítették volna a hozzátartozókat. Mindezek mellett a rendőrség és a hadsereg a baszkföldi városokban bizonyos időközönként kivonult az utcára és igazoltatták azokat, akik éppen arra jártak, a gyanúsítottnak ítélt személyeket pedig beszállították a rendőrőrsökre.²⁰ 1975 és 1985 között több ezer embert tartóztattak le ilyen módon terrorizmusban való részvétel vádjával. A börtönökben gyakori volt az úgynevezett *incommunicado* keretében zajló (teljes elkülönítéssel járó) fogva tartás, az ütlegetés, az alvásmegvonás, a vízbe fullasztás imitálásával való kínzás, a szexuális zaklatás és a színlelt kivégzés.

Mindezek mellett a spanyol kormányzat több alkalommal is „különleges egységeket” hozott létre, amivel kettős célja volt: a megfélemlítő akciókkal Madrid nemcsak konkrétan az ETA-t akarta felszámolni, hanem általában véve a baszk nacionalista mozgalmat is megpróbálta letörni. Ezt a módszert már a Franco-kormányzat is alkalmazta: a rezsim szolgálaton kívüli katonákból és rendőrökből különböző osztagokat (*incontrolados*) állított össze, amelyeknek a tagjai rendszeresen megszállták a baszkföldi köztereket, ahol kirakatokot törtek be és olyan vendéglátóhely-tulajdonosokat vertek meg, akikről tudták, hogy nacionalisták.²¹ A módszer „továbbfejlesztése”, a „piszkos háború” azonban már az átmenet éveire, illetve a spanyol alkotmány kihirdetése utáni évekre tehető.

A „piszkos háború” éveit illetően két időszak különíthető el: az 1975 és 1981, valamint az 1983 és 1987 közötti évek. A '70-es évek második felében spanyol és olasz szélsőjobboldali aktivisták, valamint a biztonsági szolgálatok tisztjei Franciaországban és Spanyolországban több mint harminc emberrel végeztek azért, mert azt feltételezték róluk, hogy kapcsolatban álltak az ETA-val. Ennél jóval nagyobb botrányt kavart az 1983-tól 1987-ig működő Antiterrorista Felszabadító Csoportok (*Grupos Antiterroristas de Liberación – GAL*) tevékenysége. A GAL fegyveresei elrabolták, bántalmazták és megölték azokat, akiket kapcsolatba hoztak ETA-val, ilyen módon 27 feltételezett ETA-taggal végeztek a spanyol–francia határ mindkét oldalán tevékenykedő „antiterrorista egységek”. Az intézkedések visszafelé sülték el, ugyanis a baszk lakosságnak a kormánnyal és a biztonsági erőkkel szembeni gyűlöletét még inkább elmélyítették, biztosítva az ETA számára a folyamatos utánpótlást.²²

Az ETA nemcsak Spanyolországban hajtott végre terrorcselekményeket, hanem Franciaországban is. A terrorista szervezet 1973 után jelent meg a franciaországi baszk területeken, és ahogy erősödött a spanyol bűnüldöző szervek részéről a terrorszervezetre

²⁰ ZIRAKZADEH: *i. m.*, 81. Később a tömeges letartóztatásokat és ítélethozatalt felváltotta annak gyakorlata, hogy kevesebb személyt vettek őrizetbe és nagyobb arányban ítélték el azokat, akiket bűnösnek találtak. A szemléletváltásnak köszönhetően javult a hatóságokkal szembeni bizalom. Lásd: Rogelio ALONSO: *Confronting Terrorism in Northern Ireland and the Basque Country: Challenges for Democracy and Legitimacy*. In: Martha CRENSHAW (ed.): *The Consequences of Counterterrorism*, New York, Russell Sage Foundation, 2010, 219. o.

²¹ ZIRAKZADEH: *i. m.*, 81–82.

²² Uo. 82.; ALONSO: *Confronting Terrorism... i. m.*, 216.; BOTHEN: *i. m.*, 39. A GAL lényegében a Belügyminisztérium megbízásából létrehozott „halálosztag” volt, amelynek a feladata az ETA feltételezett aktivistáinak és szimpatizánsainak a likvidálása volt. Az ügy kipattanása után sok magas pozícióban lévő köztisztviselőt ítélték el, köztük a spanyol belügyminisztert és a bilbaói Információs Osztag rendőrfőnökét. Lásd: BUDAI Ádám: *Spanyolország terrorizmus elleni fellépése*, [online], *Nemzet és Biztonság*, 5. évf., 2012/5–6, 94. o. [2017. 10. 05.].

nehezedő nyomás, úgy vált mindinkább Franciaország biztonságos búvóhelyé és logisztikai bázissá az ETA számára. William S. Shepard tanulmányában felveti annak lehetőségét, hogy hallgatólagos megállapodás létezett az ETA és a francia hatóságok között, miszerint, ha az ETA nem követ el merényleteket francia földön, akkor a terrorszervezet aktivistáit a franciák nem veszik őrizetbe, vagy ha mégis letartóztatnak olyan személyeket, akik kapcsolatban állnak az ETA-val, akkor a franciák megtagadják a kiadatását Spanyolországnak. Nem tudjuk, hogy valóban létezett-e ilyen megállapodás, de a szakértők egyetértenek abban, hogy a francia bűnüldöző szervek jelentős késéssel, a '80-as évek végén kapcsolódtak be az ETA elleni küzdelembe. Emiatt Franciaország többé nem számított biztonságos háttérnek az ETA számára, amire a terrorszervezet úgy válaszolt, hogy megsokszorozta a merényleteit Spanyolországban, megkísérelve meggyilkolni a spanyol királyt, János Károlyt,²³ illetve később José María Aznar spanyol miniszterelnököt is.

A terrorszervezet elleni küzdelemben elért első komolyabb sikerek és az ETA reakciója

A spanyol hatóságok a '80-as évek elején érték el az első jelentősebb sikerüket az ETA elleni küzdelemben. A bűnüldöző szervek sikeréhez az eredményes nyomozati munka mellett az is hozzájárult, hogy a spanyol központi kormányzat közvetlen politikai párbeszédet folytatott az ETA-val.

A diktatúra után elindult demokratizálódási folyamat és a kormánnyal való tárgyalások arra ösztönözték a terrorszervezetnek a '70-es években létrejött ETA-pm (*político-militar*) elnevezésű „politikai-katonai” frakcióját, hogy lemondjon az erőszakról. A fegyverletételre 1981 és 1983 között került sor. Az évtized közepén újabb sikert könyvelhettek el a hatóságok: 1986-ban és 1987-ben sikerült vereséget mérni a terrorszervezet gazdasági infrastruktúrájára, amelynek során több magas pozíciót betöltő terroristát tartóztattak le, fedővállalkozásokat lepleztek le és letartóztatták az ETA pénzügyekért felelős aktivistáit is.²⁴ Mindezekhez fontos hozzátenni, hogy a kormány a '80-as évek elején elindított egy, a társadalomba való visszatérést segítő reintegrációs programot azoknak az elítélteknek, akik hajlandók voltak lemondani az erőszakról.²⁵ Azonban a terrorszervezet keményvonalasából álló „katonai frakció”, az ETA-m (*militar*), amely önmeghatározása szerint legitimnek tekintette a mindenféle korlátozás nélküli erőszakot, tovább folytatta a fegyveres

²³ William S. SHEPARD: The ETA: Spain Fights Europe's Last Active Terrorist Group, [online], *Mediterranean Quarterly*, 13. évf., 2002/1, 59–61. o. [2017. 10. 05.] Hozzá kell tenni, hogy a Global Terrorism Database és a TE-SAT adatai szerint az ETA a '70-es évek közepétől egészen 2011-ig számos akciót, köztük terrortámadásokat hajtott végre Franciaországban, vagyis a terrorszervezet már a kezdetektől fogva sem csak búvóhelyként tekintett a nyugat-európai országra, hanem egyben célpontként is. Mindamellett az ETA nagyságrendekkel kevesebb merényletet követett el itt, mint Spanyolországban.

²⁴ TIHANYI Marietta: Az ETA baszk terrorszervezet története, [online], *Felderítő Szemle*, 2. évf., 2003/2, 9–10. o. [2017. 10. 05.].

²⁵ ALONSO: *Confronting Terrorism... i. m.*, 218.

küzdelmet.²⁶ Később, a különböző frakciók megszűnésével a terrorszervezet visszaváltotta a nevét ETA-ra.

Az 1992-es év fordulópontot jelentett az ETA történetében, ugyanis hatalmas veszteség érte a terrorszervezetet,²⁷ amikor letartóztatták a háromtagú vezérkart, Francisco Mujika Garmendiát, José Luis Alvarez Santacristinát és José María Arregi Erostarbét. A letartóztatások után az ETA taktikát váltott, és rászabadította az utcai erőszak poklát a baszk társadalomra. Az utcai vandalizmus, a Molotov-koktélos támadások és a minél nagyobb anyagi kár okozását célzó akciók nem 1992-vel kezdődtek, de az ETA vezérkarának letartóztatását követően jelentősen megszaporodtak az ilyen jellegű támadások: Cyrus Zirakzadeh és Hanspeter van den Broek kutatása szerint 1990-ben és 1991-ben összesen 599 utcai erőszakkal összefüggő támadás történt, míg 1992 és 2000 között már több mint 5700.²⁸ Az elkövetők épületeket, közhatalokat és tömegközlekedési eszközöket gyűjtöttak fel, az ETA ellenlábasaiknak számító politikai pártok irodáit verték szét, továbbá újságírókat, egyetemi oktatókat, bírókat és baszkföldi városi tanácsosokat, valamint mérsékelte nacionalista – a legnagyobb támogatottsággal rendelkező Baszk Nemzeti Párthoz (*Partido Nacionalista Vasco – PNV*) tartozó – politikusokat támadtak meg. A bűnüldöző szervek szerint az utcai erőszak mögött nem közvetlenül az ETA, hanem annak holdudvara, a Baszk Nemzeti Felszabadítási Mozgalom (*Movimiento de Liberación Nacional Vasco – MLNV*) és azon belül is az ETA ifjúsági szervezete, a Jarrai (későbbi nevén Segi) állt. A Segi a *kale borroka* (utcai harc) elnevezéssel illetve a feltételezhetően az ETA következő nemzedékének szánt, 14–20 éves aktivisták által végrehajtott erőszakos cselekményeket, megpróbálva a „nép harcaként” feltüntetni az utcai rendbontást. A szervezett utcai erőszak kapcsán a TE-SAT-jelentések többször is megemlítik az úgynevezett Y-csoportokat (*Taldes Y*), 1992 után ugyanis az MLNV kezdeményezésére „az utca elfoglalása” céljából különböző csoportok (*taldes*) jöttek létre: az X-, Y- és Z-csoportok. Közülük a TE-SAT-jelentések az Y-csoportok²⁹ aktivistáit nevezik meg a legtöbb Baszkföldön (vagyis a Baszk Autonóm Közösség területén) és Navarrában történt erőszakos utcai akció elkövetőiként. Van den Broek szerint a *kale borroka* legfontosabb célja a nyomásgyakorlás volt. Az ETA, illetve az MLNV így próbálták kieroszakolni a spanyol államtól, hogy a kormányzat tárgyaljon velük. Másrészt a terrorszervezet állandó jelleggel fenn akarta tartani a feszültséget, hogy a baszk társadalom kikövetelje a politikai vezetőktől az ETA-val való meg egyezést.³⁰ Ki kell hangsúlyozni, hogy a *kale borroka* irányítása mellett az ETA továbbra is számos gyilkosságot hajtott végre, miközben megpróbált újjászerveződni a '90-es években történt letartóztatások után.

A szervezett utcai erőszak erősödése és a nem fegyveres („puha”) célpontok elleni merényletek növekvő száma azt bizonyítja, hogy a militáns baloldali nacionalisták a '90-es évek során tovább radikalizálódtak. Korábban az ETA akciói jórészt a spanyol biztonsági

²⁶ TIHANYI: *i. m.*, 8.

²⁷ Hanspeter van den BROEK: BORROKA – The Legitimation of Street Violence in the Political Discourse of Radical Basque Nationalists, *Terrorism and Political Violence*, 16. évf., 2004/4, 714. o.

²⁸ Uo., 718.; ZIRAKZADEH: *i. m.*, 84.

²⁹ Az Y-csoportok önálló, maximálisan öt főből álló, kisebb merényleteket elkövető részlegek voltak, amelyek saját infrastruktúrával és a szükséges robbanóanyagokkal rendelkeztek. Lásd: TIHANYI: *i. m.*, 12.

³⁰ Van den BROEK: *i. m.*, 718–721.; 726–727.

erőket és a spanyol állam képviselőit sújtották, de a '90-es években egyre több merénylet történt civilek, köztük politikusok ellen, aminek előjátékként tekinthető a bevezetőben említett 1987-es barcelonai merénylet. Az ETA számára egy idő után mindenki ellenséggé vált, aki nem értett egyet a szervezet céljaival vagy a módszereivel. A civilek elleni támadások miatt az ETA kezdte egyre jobban elveszíteni a tömegbázisát. Az egyik legnagyobb felháborodást kiváltó akciója 1997 júliusában történt, amikor elrabolták és megölték a kormányzó Néppárt fiatal baszk származású tanácsosát, Miguel Ángel Blancót. A gyilkosságot követően tömegtüntetések zajlottak Baszkföld-szerte, követelve az ETA-tól, hogy szüntesse be az erőszakot.³¹

1998 szeptemberében számos mérsékelt párt és társadalmi szervezet, valamint az ETA politikai szárnyának tartott Herri Batasuna – taktikai megfontolásból – aláírta az úgynevezett Estella–Lizarrá-megállapodást, amelynek értelmében együttesen próbálják meg békés úton megoldani a baszkföldi konfliktust. Az ETA hivatalosan tűzszünetet hirdetett, ám ennek ellenére az utcai erőszak nem hagyott alább. A Lizarrá-megállapodást követően 1998 szeptembere és 1999 májusa között a kormány, betartva korábban tett ígéretét, több mint száz terrorcselekményben való részvétel vádjával elítélt foglyot helyezett szabadlábra, olyanokat, akik nem követtek el halálos áldozatot követelő merényleteket.³² Ugyanakkor a terrorista szervezet 1999. november 28-án felmondta a tűzszünetet, mert szerinte a spanyol és a francia kormány szinte semmit sem tett a konfliktus rendezéséért.

Az ETA-komplexum

A '90-es években a bűnüldöző szervek egyre eredményesebben vették föl a harcot a terror-szervezettel szemben. Spanyolország terrorizmusellenes politikájának megújulását a legtöbb elemző a 2004-es madridi, vallási indíttatású merényletsorozatot követő időszakra teszi, ami abban az értelemben igaz, hogy a vallási indíttatású terrorizmus megerősödése miatt nagyon sok mindent át kellett értékelnie a hatóságoknak és a politikai döntéshozóknak. A spanyolországi antiterrorista küzdelem reformja azonban valójában már '90-es években elindult, csak a terrorellenes fellépés középpontjában akkor még elsősorban az ETA állt.

A spanyol kormány a '90-es évek végén és a 2000-es évek elején multidimenzióssá tette a terrorellenes politikáját, aminek legfontosabb eleme az volt, hogy a kormányzat elkezdte komplexumként, illetve hálózatként kezelni az ETA-t. Az ETA ugyanis nemcsak terrorista sejtekből állt, hanem politikai pártok, társadalmi szervezetek, propagandaeszközök hálózatából is. Nagyon leegyszerűsítve, egyrészt létezett (illetve létezik mind a mai napig) maga a terrorista szervezet, ami három nagyobb tevékenységi területre – politikaira, logisztikaira és katonaira – különült el. Másrészt az ETA kiépítette maga köré a már említett Baszk Nemzeti Felszabadítási Mozgalom (MLNV) holdudvarát a különböző szatelliteszervezetekkel egyetemben, amelyek segítették a terrorszervezetet a spanyol kormány elleni

³¹ Rogelio ALONSO: Pathways Out of Terrorism in Northern Ireland and the Basque Country: The Misinterpretation of the Irish Model, *Terrorism and Political Violence*, 16. évf., 2004/4, 705. o.

³² TIHANYI: *i. m.*, 13.

küzdelemben, kiegészítő elemekként funkcionálva a fegyveres harcot illetően. Az MLNV „frontjához” tartozott többek között a mozgalom irányításáért felelős politikai „csúciszerv”, az Ekin³³ (régebbi nevén KAS); az ifjúsági szervezet, a Segi (korábbi nevein: Jarrai, Haika, Gazterriak); az ETA börtönben lévő tagjait segítő szervezet, a GPA és az ETA politikai szárnyának tartott Herri Batasuna párt (későbbi nevein Euskal Herriarrok, Batasuna). Ezekon kívül az MLNV része volt még a különböző szakszervezeteket tömörítő egység, a LAB; az ETA nemzetközi kapcsolattartásáért felelős szerv, a Xaki, és vélhetően a terrorista szervezet „szócsövének” elkönyvelt Egin (későbbi nevén Gara) című újság is. Az egész hálózatot az ETA közvetlenül irányította és ellenőrizte, így a Segi által megszervezett utcai erőszakot is.³⁴ A bűnüldöző szervek a terrorellenes politika jegyében minden fronton hadat üzentek az ETA-nak. Ennek központi eleme volt a letartóztatásokat érintő határon átnyúló együttműködés, ami a büntető törvénykönyvet érintő módosításokkal egészült ki.³⁵

A bűnüldöző szervek súlyos csapást mértek a terrorszervezet infrastruktúrájára, levalasztva és felszámolva a komplexum részeit. Ennek keretében sikerült felszámolni a különböző ETA-sejteket, valamint jelentősen megnőtt a vád alá helyezett ETA-tagok és az utcai erőszakban részt vevő fiatalokat érintő sikeres bírósági eljárások száma. 1998-ban Baltasar Garzón vizsgálóbíró felszámolt egy, az MLNV pénztárát mosó, latin-amerikai országokban működő hálózatot,³⁶ később pedig betiltotta az Egint és a Herri Batasunát. A Batasuna betiltása egyrészt jelentősen megnehezítette az ETA-nak, hogy irányítást gyakoroljon a baszk politikai élet és a társadalom felett, másrészt elvágta a pénzügyi források jelentős részét.³⁷ Mindezek mellett a spanyol kormányzat megkönnyítette az MLNV-n belüli társadalmi és politikai szervezetek bünvádi eljárás alá vonását,³⁸ valamint az Aznar-kormány 2002-ben beszüntette a visszailleszkedést segítő programot, így a továbbiakban az állam segítsége nélkül kellett az egykori börtönviselt ETA-tagoknak megtalálniuk a visszautat a társadalomba.³⁹ Az intézkedések hatására az ETA elszigetelődött, egyre nehezebben tudott embereket mozgósítani, valamint egyre többen „dezertáltak” a terrorszervezetből.

³³ A politikai irányítószerv névválasztása szimbolikus: szintén Ekin volt a neve az ETA egyik elődszervezetének az '50-es években.

³⁴ Terrorist Activity in the European Union: Situation and Trends Report – October 2002 – 15 October 2003, 8.

³⁵ Az egyik, még a '90-es években végrehajtott módosítást a *kale borroka* felerősödése és az utcai erőszakban résztvevők életkora indokolta, amelynek értelmében döntés született a 18 évnél fiatalabbak büntetethetőségéről szóló jogszabályok szigorításáról. Lásd: BUDAI: *i. m.*, 95.

³⁶ Basque separatist terrorism – A bloody resurgence, [online], *IJSS Strategic Comments*, 6. évf., 2000/8, 2. o. [2017. 11. 02.].

³⁷ Rogelio ALONSO: Why Do Terrorists Stop? Analyzing Why ETA Members Abandon or Continue with Terrorism, *Studies in Conflict & Terrorism*, 34. évf., 2011/9, 705–706. o.

³⁸ Theresa WHITFIELD: The Basque Conflict and ETA, [online], 2015. 12., 6. o. Forrás: Usip.org [2017. 09. 12.].

³⁹ Teun van DONGEN: Spanish democracy and ETA's long decline, [online], 2011. 10. 26. Forrás: Aspeninstitute.it [2017. 10. 09.].

Az összeomlás

A spanyol terrorellenes politika ezredforduló környéki szemléletváltásában az ETA-val szembeni küzdelem mellett jelentős szerepet játszottak a 2001. szeptember 11-i New York-i és washingtoni terrortámadások, valamint ezt követően az Európai Unió terrorizmus elleni politikájában bekövetkezett változások is. Az EU az USA-ban végrehajtott terrortámadások után új terrorellenes mechanizmusokat léptetett életbe, többek között az Európai Elfogatási Parancs bevezetését, a terrorszervezetek finanszírozásának hatékonyabb megbénítását, az Europol szerepének megerősítését, valamint a közös nyomozói csoportok felállítását és az FBI-jal való szorosabb rendőri együttműködést. Ez utóbbi kapcsán az USA jelentős technológiai segítséget nyújtott a spanyol csendőrségnek, a Guardia Civilnek, aminek révén Ignacio Cosidó szerint a testület sokat javított a hírszerzésének hatékonyságán.⁴⁰ A felsorolt intézkedéseken kívül új testületek jöttek létre a terrorizmus elleni harc jegyében, mint például 2002-ben a Nemzeti Hírszerző Központ (*Centro Nacional de Inteligencia*) és 2003-ban a Terrorizmust Finanszírozó Tevékenységeket Felügyelő Bizottság (*Comisión de Vigilancia de Actividades de Financiación del Terrorismo*).⁴¹

A 2004-es madridi merényletek után a biztonsági és hírszerző szervezeteket, a törvényhozást, a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatos nemzetközi együttműködést, valamint a stratégiai dokumentumokat érintően a spanyol kormányzat a korábbiakhoz képest jóval nagyobb horderejű változtatásokat hajtott végre.⁴² A jogszabályi és intézményi változtatások, átalakítások nemcsak a vallási indíttatású terrorizmussal szembeni fellépésre voltak pozitív hatással, hanem az ETA elleni küzdelemre is. Portugália csatlakozott a Spanyolország és Franciaország közti terrorizmusellenes kooperációhoz, aminek keretében mindhárom országban az ETA számos vezetőjét és „közkatonáját” sikerült elfogni,⁴³ továbbá felszámolták a terrorszervezet logisztikai bázisait, búvóhelyeit, fegyverraktárait és szatelliteszervezeteit, köztük az Ekint és a Segit.⁴⁴ A terrorista szervezet néhány éven belül elvesztette képességét arra, hogy a letartóztatásokra adott válaszként elhúzódo hadjáratba kezdjen a spanyol állam ellen.

⁴⁰ Ignacio COSIDÓ: Spanish Policy Against Terrorism: The Guardia Civil and ETA, [online], 2002. 10. 23. Forrás: Gees.org [2017. 10. 05.].

⁴¹ BUDAI: *i. m.*, 91.

⁴² A kormányzat egyik fontos lépése Nemzeti Terrorellenes Koordinációs Központnak (*Centro Nacional de Coordinación Antiterrorista*) a terrortámadások után két hónappal történt felállítása volt. A központ elsődleges feladata a nemzetbiztonsági szolgálatok, a rendőrség, a csendőrség és a Nemzeti Hírszerző Központ munkájának összehangolása és az információmegosztás biztosítása a hazai és a nemzetközi terrorizmust érintő kérdésekben. A központ létrehozása azért volt nagyon lényeges, mert a madridi merényletek sikerességéhez nagyban hozzájárult egyrészt a titkosszolgálatok és a rendvédelmi szervezetek közötti rossz információmegosztás, másrészt hogy „az igazságszolgáltatás nem rendelkezett megfelelő jogszabályi háttérrel a nemzetközi terrorizmus elleni jogi fellépéshez”. Lásd: BUDAI: *i. m.*, 90. és 92.

⁴³ Az ETA magas pozícióban lévő tagjai közül többek között Oroitz Gurruchaga Gogorza, Jurdan Martiegi, Aitzol Iriondo, Garikoitz Apiazu, Javier Lopez Peña, Mikel Irastorza, valamint a 2011. októberi fegyverletételt bejelentő David Pla, Iratxe Sorzabal és Izaskun Lesaka kerültek rács mögé. Pla és Sorzabal letartóztatásuk idején (2015) az ETA három legfelső szintű vezetője közé tartoztak. Jelen sorok írásakor a fontosabb vezetők közül már csak Josu Ternera (Josu Antonio Urrutikoetxea Bengoetxea) van szabadlábon. Lásd: Jorge A. RODRÍGUEZ – Belén Domínguez CEBRIÁN: Top ETA chiefs arrested in France, [online], 2015. 09. 22. Forrás: ElPais.com [2017. 09. 23.].

⁴⁴ TE-SAT 2011, *i. m.*, 23–24.; TE-SAT 2012, [online], 2012, 23. o. Forrás: Europol [2017. 10. 18.]; Ekin latest Basque group to call time on activities, [online], 2011. 10. 01. Forrás: Euronews.com [2017. 09. 26.]; Spain: ETA 'nursery' Segi announces dissolution, [online], 2012. 06. 15. Forrás: Ansamed.info [2017. 09. 27.].

A bűnüldöző szervek kitartó munkája és a lakosság támogatottságának elvesztése mellett az ETA-t a 2000-es években újabb fronton érte vereség. A baszkföldi politikai élet szerves részét képező úgynevezett hazafias (nacionalista) baloldal (*izquierda abertzale*) – érzékelve, hogy a baszk társadalom végleg elfordult a fegyveres erőszakon alapuló küzdelemtől – egységesen a függetlenség demokratikus keretek közti kivívása mellett kötelezte el magát, és kihátrált az ETA mögül.⁴⁵ Mindezen tényezők együttesen vezettek el oda, hogy az ETA 2010. szeptember 5-én ideiglenes, 2011. október 20-án pedig végleges tűzszünetet, vagyis fegyverletételt jelentett be.⁴⁶ Az ETA a 2010-es tűzszünet előtt hat alkalommal – 1988-ban, 1989-ben, 1992-ben, 1996-ban, 1998-ban és 2006-ban⁴⁷ – hirdetett tűzszünetet, ám egyszer sem élt a lehetőséggel, hogy belekezdjen a békefolyamatba. Az ETA és az MLNV egyik tűzszünetet sem a béke és a normalizáció lehetséges kezdeteként értelmezték, mert számukra az ideiglenes fegyvernugvások csak újabb állomásai voltak az általuk propagált felszabadításnak és nemzetépítésnek,⁴⁸ valamint lehetőségnek tekintették arra, hogy rendezzék sorikat. A baszk terrorszervezet vereségének egyik fő oka éppen az volt, hogy az ETA – ellentétben az IRA-val – képtelen volt megérteni, hogy soha nem érheti el az összes kitűzött célját, vagyis azokat a célokat, amelyeknek a nevében igazolta az erőszakot.

A fegyverletétel utáni következő fontos mozzanat maguknak a fegyvereknek a beszolgáltatása volt. Az ETA 2014 februárjában tette meg az első, jelképesnek mondható lépést azzal, hogy átadott néhány fegyvert és egy kis mennyiségű robbanóanyagot a leszerelést felügyelő közvetítő szervezetnek, a Nemzetközi Ellenőrző Bizottságnak (*International Verification Committee – IVC*), három évvel később pedig, 2017 áprilisában saját bevallása szerint a teljes, még megmaradt arzenálját beszolgáltatta az IVC-nek Bayonne-ban.⁴⁹

A megbékélés akadályai

Az ETA végérvényesen az összeomlás szélére került: több száz tagja ült börtönben Spanyolországban és Franciaországban, a terrorszervezet legtöbb vezetőjét elfogták, a szakértők szerint pedig mindössze 30–40 aktív, ETA-hoz köthető szélsőséges lehet még szabadlábon. 2012–2013 környékén a bevételi forrásuk fontos részét képező, a baszk vállalkozásoktól évtizedeken át szedett, „forradalmi adónak” nevezett védelmi pénz behajtását is

⁴⁵ MOLNÁR Péter: A baszk békefolyamat politikai buktatói, [online], 2011. 10. 21. Forrás: Kitekintó.hu [2017. 09. 26.].

⁴⁶ Giles TREMLETT: Eta declares halt to armed conflict, [online], 2011. 10. 20. Forrás: TheGuardian.com [2017. 09. 29.].

⁴⁷ Background Report: ETA Ceasefires by the Numbers, [online], 2011. 09., 2–3. o. Forrás: National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism [2017. 10. 03.].

⁴⁸ ALONSO: Pathways Out of Terrorism... *i. m.*, 696–697.

⁴⁹ Az IVC-t sem a francia, sem a spanyol kormány nem ismerte el, de a baszkföldi és a navarrai autonóm közösségek kormányai, valamint a franciaországi baszk régió közössége támogatásukról biztosították a nemzetközi testületet. Az IVC 2017 júliusában befejezettnek nyilvánította a munkáját. Lásd: Giles TREMLETT: Exclusive: Eta documents reveal details of weapons dumps as group disarms, [online], 2017. 04. 08. Forrás: TheGuardian.com [2017. 10. 01.]; Az ETA valószínűleg már tisztára mosott fegyvereket ad le, [online], 2017. 04. 08. Forrás: Kitekintó.hu [2017. 10. 01.]; The IVC announces the conclusion its work, [online], 2017. 07. 06. Forrás: Ivcom.org [2017. 10. 09.].

beszüntették, így a terrorszervezet lassan feléli tartalékait,⁵⁰ ugyanakkor problémák egész sora gátolja, hogy Baszkföldön teljesen normalizálódjon a helyzet.

Egyrészt az Europol kiadványai aláhúzzák, hogy bár Baszkföldön 2012 óta jelentősen visszaesett a terrorcselekmények száma, de az utcai erőszak nem szűnt meg teljesen. A TE-SAT 2016-os és 2017-es jelentései a radikális baloldali nacionalistákhoz köthető tömörüléseket, különösen az Ernai nevű csoportot teszik felelőssé a szabotázsakciókban megnyilvánuló terrorcselekményekért és az utcai rendbontásért.⁵¹

Másrészt a 2011 októbere óta eltelt időszakot elsősorban az jellemzi, hogy nincs közvetlen tárgyalás az ETA és a spanyol kormány között, vagyis nincs békemegállapodás, nincs békefolyamat, ehelyett csak egyoldalú lépéseket látunk a felek részéről. A spanyol kormány jelenleg elutasítja a béketárgyalást az ETA-val, ami a korábbi kudarcba fulladt tűzszünetek miatt érthető, mert Madrid a fegyverletétel mellett ragaszkodik többek között ahhoz is, hogy az ETA szűnjön meg, a tagjai pedig segítsék a hatóságokat az ETA-hoz köthető még megoldatlan gyilkosságok (több mint 200 eset) tisztázásában.⁵²

Harmadrészt az ETA veresége ellenére az elszakadásra való törekvés továbbra is jelen van Baszkföldön, ugyanis a nacionalista baloldalhoz tartozó politikai tömörülések nem mondtak le a teljes önrendelkezés kivívásáról. Legújabb formációjuk a függetlenséget megcélzó számos pártnak a szövetségeként létrejött Euskal Herria Bildu 2012 óta Baszkföld és Navarra meghatározó politikai erejévé emelkedett.⁵³ Emellett a militáns szeparatizmus – még ha alacsony szinten is, de – jelen van a Bildun belül, ugyanis az utcai, erőszakos cselekmények jelentős részéért felelősnek tartott Ernai annak a Sortu elnevezésű pártnak az ifjúsági szervezete, amely a Bildu által fémjelzett koalícióhoz tartozik. A spanyol kormányzaton belül egyesek a baszk nacionalista pártokban – köztük a Bilduban – még mindig az ETA és általában véve a terrorizmus tovább élését látják, ezért nehezen kezdeményeznek velük párbeszédet.⁵⁴ Mindemellett fennáll a veszélye annak, hogy hasonlóan az északír disszidens szélsőségekhez, az ETA-ból is kisebb szakadár csoportok válhatnak ki, ami nem lenne meglepő, ugyanis az ETA történetét végigkísérik a többnyire az erőszak alkalmazása és az erőszak szerepe körül kialakult nézetkülönbségek következtében történt szétválások és kilépések.⁵⁵

Fontos kiemelni, hogy a terrorszervezet továbbra sem tesz említést az áldozatok emlékééről. A spanyol rendőrség szerint az ETA összesen 829 – az áldozatok szövetsége szerint 858 – ember haláláért felelős,⁵⁶ és kérdés, hogy a börtönben lévő terroristák valóban megbánták-e

⁵⁰ Basque group Eta says armed campaign is over, [online], 2011. 10. 20. Forrás: BBC.com [2017. 09. 29.]; TE-SAT 2013, *i. m.*, 25.

⁵¹ TE-SAT 2016, [online], 2016, 34. o. Forrás: Europol [2017. 10. 18.]; TE-SAT 2017, *i. m.*, 41.

⁵² Vass Péter: Hosszú búcsú, [online], 2017. 04. 19. Forrás: HVG.hu [2017. 10. 16.].

⁵³ A Bildu a Baszk Autonóm Közösségben tartott helyhatósági választásokon 2011-ben 26,03%-ot, a regionális parlamenti választásokon 2012-ben 24,67%-ot, míg 2016-ban 21,13%-ot ért el. A pártszövetség Navarrában a 2015-ös parlamenti választásokon 14,25%-ot ért el (3. hely). Forrás: Elecciones al Parlamento Vasco/Eusko Legebiltzarrara 1980-2016, [online]. Forrás: Historiaelectoral.com [2017. 10. 05.]; A baszk kormány hivatalos honlapja, [online]. Forrás: Euskadi.eus [2017. 10. 05.]; A navarrai kormány hivatalos honlapja, [online]. Forrás: Elecciones2015.navarra.es [2017. 10. 05.].

⁵⁴ Pirkó Henrietta: Két mozgalom – egy szemüveg: a korzikai és a baszk elszakadási törekvések összehasonlító elemzése, [online], *Nemzet és Biztonság*, 9. évf., 2016/4, 27. o. [2017. 10. 05.].

⁵⁵ Maga az ETA is disszidensekből jött létre az '50-es években, vagyis olyan radikálisokból, akiket korábban más szervezetekből (EKIN-TALDEA, EGI) kizártak, mert nézeteik túlságosan szélsőségesek voltak, emellett az ETA-n belül a '60-as, a '70-es és a '90-es években történtek nagyobb szakadások és kiválások.

⁵⁶ Vass: *i. m.*

a bűneiket. Alonso és Bada kutatásai szerint a '80-as években elindított visszailleszkedési program vegyes eredményt hozott, mert az ebben részt vevő, börtönben ülő ETA-terroristák elismerték ugyan, hogy követtek el „hibákat”, de sokuk nem érzett megbánást a gyilkosságok miatt és nem tekintették magukat gyilkosnak, továbbá kérdéses, hogy a bocsánatot kérő fogvatartottak mennyire segítették az igazságszolgáltatás munkáját, és valóban szakítottak-e a szélsőséges eszméikkel.⁵⁷

A rabokkal kapcsolatosan meg kell említeni, hogy a terrorszervezet hosszú ideje követeli a spanyol kormánytól, hogy baszkföldi börtönökbe szállítsák át azokat, akiket Baszkföldről távol tartanak fogva. Azonban a kormány éppen azért nem baszkföldi börtönökben helyezte el őket, hogy az ETA ne tudjon felettük ellenőrzést gyakorolni,⁵⁸ ugyanakkor így a családtagok nehezen tudják látogatni az elítélteket a sok utazás miatt. Ezenfelül kérdés, hogy a 15-20 éves börtönbüntetés után szabaduló elítéltek miként tudnak visszailleszkedni a társadalomba, hiszen sokuknak nincs sem munkája, sem lakása. A keményvonalas ETA-tagok árulónak tartják azokat, akik szakítottak az erőszakkal, a múltban pedig nem egy esetben megölték a fegyveres küzdelmet feladó társaikat,⁵⁹ nem beszélve arról, hogy a baszk társadalom egy része nem fogadja el a bűnbánók bocsánatkérését.⁶⁰

Az ETA áldozatai mellett szót kell ejteni a spanyol kormány megtorló akcióinak áldozatairól is. 2013-ban a baszk kormány vizsgálatot folytatott ez ügyben, amelynek során fény derült arra, hogy a kormányügynökök, valamint a szélsőjobboldali és a félkatonai csoportok több mint 150 ember haláláért felelősek.⁶¹ Ezekkel az ügyekkel kapcsolatosan még mindig sok a kérdőjel.

Konklúzió

A TE-SAT adatai szerint Franciaország és az Egyesült Királyság mellett Spanyolország a legnagyobb terrorfenyegetettséggel rendelkező európai uniós országok közé tartozik. Az ibériai országban évtizedeken keresztül a baszkföldi szeparatista terrorizmus jelentette legnagyobb problémát, míg napjainkban az iszlamista szélsőségesek által gyakorolt terrorizmus számít a legnagyobb kihívásnak, annak ellenére, hogy többek között az európai élvonalba tartozó terrorelhárításnak köszönhetően 2004 és 2017 között nem történt sikeres vallási indíttatású terrorcselekmény Spanyolországban.

A szélsőbaloldali, valamint a katalán és a galíciai szeparatista terrorizmus mindig is alacsony támogatottsággal rendelkezett, ezzel szemben Baszkföldön egy több mint fél évszázadon át tartó, elhúzódó háborúra kellett berendezkednie a spanyol központi kormánynak. Megvizsgálva a hatóságok válaszát a baszk szeparatista erőszakra, látható, hogy az ETA-nak akkor volt a legnagyobb támogatottsága, amikor a spanyol kormányzat

⁵⁷ Rogelio ALONSO – Javier Díaz BADA: What Role Have Former ETA Terrorists Played in Counterterrorism and Counter-radicalization Initiatives in Spain?, *Studies in Conflict & Terrorism*, 39. évf., 2016/11, 986. és 1000. o.

⁵⁸ BOTHEN: *i. m.*, 53.

⁵⁹ ALONSO: Why Do Terrorists Stop?... *i. m.*, 701.

⁶⁰ VASS: *i. m.*

⁶¹ WHITFIELD: *i. m.*, 5.

a terrorizmus elleni küzdelem nevében visszaélt a hatalmával és kontraproduktív (tömegrazziák), illetve törvénytelen („piszkos háború”, kínzások) eszközökhöz nyúlt.

A demokrácia megszilárdulása, az autonóm közösségek, köztük Baszkföld jogainak ki szélesítése, valamint a szemléletváltásokból és a reformokból adódóan a biztonsági erők egyre hatékonyabb fellépése számos aktivistát és szimpatizánst tántorított el a fegyveres küzdelem támogatásától. Minderre az ETA válasza a totális háború volt a bűnüldöző szervek és a velük egyet nem értő civil aktivisták és politikai ellenlábások ellen. Az ETA a fegyverletételt megelőzően az összes általa bejelentett tüzszünetet arra használta fel, hogy rendezze sorait, felkészülve a fegyveres harc folytatására. Feltehetőleg mindenáron vissza akarta szerezni az elvesztett legitimitását és valójában soha sem akart békét kötni annak ellenére, hogy egyrészt számos követelése a Franco-diktatúra bukását követő évtizedekben megvalósult, másrészt a börtönben lévő ETA-tagok közül is egyre többen szólították fel a még bujkáló aktivistákat, hogy hagyjanak fel az erőszakkal. Az 1990-es és a 2000-es években a lakosság és a baszkföldi politikai élet, köztük az a nacionalista baloldal, amelyhez az ETA is tartozik, egyre jobban kihátrált a terroristák mögül, a bűnüldöző szervek pedig – nem utolsósorban a határokon átnyúló együttműködésnek, valamint a 2004 utáni intézményi és jogszabályi változtatásoknak köszönhetően – szinte teljesen felszámolták az ETA-t szatellitszervezeteivel egyetemben, ezért kénytelen volt végleg letenni a fegyvert. Azonban a fegyverletétel és a fegyverarzenál beszolgáltatása ellenére mégsem beszélhetünk békefolyamatról, mert a fentebb ismertetett tényezők (az ETA önfeloszlatásának elmaradása, a spanyol kormányzat viszonya a baszk nacionalista pártokhoz stb.) megoldásra váró problémaként állnak a teljes normalizáció útjába.

Ki kell hangsúlyozni, hogy az ETA hanyatlása nem jelenti a szeparatizmusra való törekvés eltűnését. A baloldali nacionalista Bildu stabilan 20% fölötti eredménnyel a Baszk Autonóm Község második legerősebb pártja, emellett az Ernai és a nacionalista baloldal (*izquierda abertzale*) kisebb csoportjai nem mondtak le teljesen a politikai erőszakról, bár az általuk folytatott erőszakos tevékenység jelenleg meg sem közelíti az ETA terrortámadásainak szintjét.

Az EU-n belüli függetlenségpárti terrorizmus régóta hanyatlófélben van, és az ETA veséje jól illeszkedik ebbe a trendbe. A TE-SAT-jelentések szerint a szeparatista terrorizmussal összefüggő támadások, letartóztatások és bírósági ítéletek száma Spanyolországban és Franciaországban egyértelműen csökken. Észak-Írországból a támadások, a letartóztatások és a vádemelések száma egyik évről a másikra sokat változhat, ezért a többi szeparatista terrorizmustól sújtott térséghez képest nehéz lenne tendenciákat felrajzolni az északír régiót illetően, ugyanakkor a merényletek számaiból világosan kiolvasható, hogy Észak-Írország napjaikban sokkal biztonságosabb, mint például 10-15 évvel ezelőtt.

A csökkenő tendencia ellenére a szeparatisták még mindig több terrorista akciót követnek el vagy kísérelnek meg elkövetni az unióban, mint a szélsőbaloldaliak, a szélsőjobbaldaliak és az iszlamisták együttvéve.⁶² Mindamelllett a szeparatista terrorcselekmények napjaink-

⁶² Összehasonlításképpen: a TE-SAT-jelentések szerint 2006 és 2016 között összesen 44 vallási indíttatású, 295 szélsőbaloldali, 19 szélsőjobbaldali terrortámadás és merényletkísérelt történt az EU-ban, míg a szeparatista terrorizmushoz köthetően 2262 (a terrorizmus típusainak a TE-SAT-tól eltérő besorolása miatt, valamint a hiányos adatszolgáltatásból adódóan az Egyesült Királysággal kapcsolatos adatokat nem vettük figyelembe).

ban már ritkán követelnek halálos áldozatot, mindehhez hozzátéve, hogy a kurd és a tamil szeparatista tevékenység az EU területén az európai gyökerekkel rendelkező (baszk, galíciai, korzikai, északír) szeparatista militánsoktól eltérően elsősorban a logisztikai hálózat kiépítésére, illetve fenntartására koncentrál, nem pedig a merényletekre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A baszk kormány hivatalos honlapja, [online]. Forrás: Euskadi.eus [2017. 09. 26.]
- A navarrai kormány hivatalos honlapja, [online]. Forrás: Elecciones2015.navarra.es [2017. 09. 26.]
- AIZPEOLEA, Luis R.: El atentado terrorista más olvidado, [online], 2010. 04. 18. Forrás: ElPais.com [2017. 09. 20.]
- ALEXANDER, Yonah: *Europe's Red Terrorists: The Fighting Communist Organizations*, Frank Cass and Company Limited, 1992
- ALONSO, Rogelio – BADA, Javier Díaz: What Role Have Former ETA Terrorists Played in Counterterrorism and Counterradicalization Initiatives in Spain?, *Studies in Conflict & Terrorism*, 39. évf., 2016/11
- ALONSO, Rogelio: Confronting Terrorism in Northern Ireland and the Basque Country: Challenges for Democracy and Legitimacy. In: Martha CRENSHAW (ed.): *The Consequences of Counterterrorism*, New York, Russell Sage Foundation, 2010
- ALONSO, Rogelio: Pathways Out of Terrorism in Northern Ireland and the Basque Country: The Misinterpretation of the Irish Model, *Terrorism and Political Violence*, 16. évf., 2004/4
- ALONSO, Rogelio: Why Do Terrorists Stop? Analyzing Why ETA Members Abandon or Continue with Terrorism, *Studies in Conflict & Terrorism*, 34. évf., 2011/9
- Az ETA valószínűleg már tisztára mosott fegyvereket ad le, [online], 2017. 04. 08. Forrás: Kitekintő.hu [2017. 10. 01.]
- Background Report: ETA Ceasefires by the Numbers, [online], 2011. 09. Forrás: National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism [2017. 10. 03.]
- Basque group Eta says armed campaign is over, [online], 2011. 10. 20. Forrás: BBC.com [2017. 09. 29.]
- Basque separatist terrorism – A bloody resurgence, [online], *IJSS Strategic Comments*, 6. évf., 2000/8 [2017. 11. 02.]
- BOTHEN, Ariel: An Analysis of the Basque Independence Movement and the Political Position of the Basque Country Within the Spanish State, [online], 2014. Forrás: The University of Maine [2017. 09. 20.]
- BROEK, Hanspeter van den: BORROKA – The Legitimation of Street Violence in the Political Discourse of Radical Basque Nationalists, *Terrorism and Political Violence*, 16. évf., 2004/4
- BUDAI Ádám: Spanyolország terrorizmus elleni fellépése, [online], *Nemzet és Biztonság*, 5. évf., 2012/5–6, 90–104. o. [2017. 10. 05.]
- BURNS, Tom: Spain Names Islamic Jihad In Bombing, [online], 1985. 04. 18. Forrás: Washingtonpost.com [2017. 11. 02.]
- Carlos Ruiz MIGUEL: A propósito del terrorismo galleguista, [online], 2008. Forrás: Clublibertaddigital.com [2017. 10. 29.]
- COSDÓ, Ignacio: Spanish Policy Against Terrorism: The Guardia Civil and ETA, [online], 2002. 10. 23. Forrás: Gees.org [2017. 10. 05.]
- DAY, Michael: Corsican terror group lays down arms in battle for independence from France, [online], 2014. 06. 27. Forrás: *The Independent* [2017. 10. 12.]
- DONGEN, Teun van: Spanish democracy and ETA's long decline, [online], 2011. 10. 26. Forrás: Aspeninstitute.it [2017. 10. 09.]
- Ekin latest Basque group to call time on activities, [online], 2011. 10. 01. Forrás: Euronews.com [2017. 09. 26.]
- Elecciones al Parlamento Vasco/Eusko Legebiltzarra 1980–2016, [online]. Forrás: Historiaelectoral.com [2017. 09. 26.]

- EU Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT) 2017, [online], 2017. Forrás: Europol [2017. 10. 18.]
- Hoy se cumplen 22 años del atentado de Hipercor, [online], 2009. 06. 19. Forrás: [Abc.es](#) [2017. 10. 02.]
- Manifesto da Resistência Galega, [online], 2005. 07. 20. Forrás: [Midiaindependente.org](#) [2017. 10. 13.]
- MAROSI Zsuzsanna: A dzsihadista terrorizmus Spanyolországban, [online], *Szakmai Szemle*, 15. évf., 2017/2, 69–88. o. [2017. 10. 05.]
- MCDONALD, Henry: Republican dissidents join forces to form a new IRA, [online], 2012. 07. 26. Forrás: [TheGuardian.com.uk](#) [2017. 09. 08.]
- MOLNÁR Péter: A baszk békefolyamat politikai buktatói, [online], 2011. 10. 21. Forrás: [Kitekintő.hu](#) [2017. 09. 26.]
- PIKÓ Henrietta: Két mozgalom – egy szemüveg: a korzikai és a baszk elszakadási törekvések összehasonlító elemzése, [online], *Nemzet és Biztonság*, 9. évf., 2016/4, 15–29. o. [2017. 10. 05.]
- Police Recorded Security Situation Statistics 2010/2011 – 1st April 2010–31st March 2011, [online], 2011. 05. 12. Forrás: [Psn.police.uk](#) [2017. 10. 06.]
- Police Recorded Security Situation Statistics – Annual Report covering the period 1st April 2016–31st March 2017, [online], 2017. 05. 07. Forrás: [Psn.police.uk](#) [2017. 10. 06.]
- RODRÍGUEZ, Jorge A. – CEBRIÁN, Belén Domínguez: Top ETA chiefs arrested in France, [online], 2015. 09. 22. Forrás: [ElPaís.com](#) [2017. 09. 23.]
- SCHMID, Alex P. – JONGMAN, Albert J.: *Political Terrorism*, Transaction Publishers, 1988
- SHEPARD, William S.: The ETA: Spain Fights Europe's Last Active Terrorist Group, [online], *Mediterranean Quarterly*, 13. évf., 2002/1. [2017. 10. 05.]
- Spain: ETA 'nursery' Segi announces dissolution, [online], 2012. 06. 15. Forrás: [Ansamed.info](#) [2017. 09. 27.]
- TÁLAS Péter – SZENTE-VARGA Mónika: A 2017. augusztusi spanyolországi terrortámadásokról, [online], *SVKK Elemzések*, 2017/18 [2017. 10. 27.]
- Terrorist Activity in the European Union: Situation and Trends Report – October 2002–15 October 2003, [online], 2003. 12. Forrás: [Atatetwatch.org](#) [2017. 09. 28.]
- TE-SAT 2007, [online], 2007. Forrás: Europol [2017. 10. 18.]
- TE-SAT 2009, [online], 2009. Forrás: Europol [2017. 10. 18.]
- TE-SAT 2011, [online], 2011. Forrás: Europol [2017. 10. 18.]
- TE-SAT 2012, [online], 2012. Forrás: Europol [2017. 10. 18.]
- TE-SAT 2013, [online], 2013. Forrás: Europol [2017. 10. 18.]
- TE-SAT 2016, [online], 2016. Forrás: Europol [2017. 10. 18.]
- The IVC announces the conclusion its work, [online], 2017. 07. 06. Forrás: [Ivcom.org](#) [2017. 10. 09.]
- TIHANYI Marietta: Az ETA baszk terrorszervezet története, [online], *Felderítő Szemle*, 2. évf., 2003/2. [2017. 10. 05.]
- TREMLETT, Giles: Eta declares halt to armed conflict, [online], 2011. 10. 20. Forrás: [TheGuardian.com](#) [2017. 09. 29.]
- TREMLETT, Giles: Exclusive: Eta documents reveal details of weapons dumps as group disarms, [online], 2017. 04. 08. Forrás: [TheGuardian.com](#) [2017. 10. 01.]
- VASS Péter: Hosszú búcsú, [online], 2017. 04. 19. Forrás: [HVG.hu](#) [2017. 10. 16.]
- WHITFIELD, Theresa: The Basque Conflict and ETA, [online], 2015. 12. Forrás: [Usip.org](#) [2017. 09. 12.]
- ZIRAKZADEH, Cyrus Ernesto: From Revolutionary Dreams to Organizational Fragmentation: Disputes over Violence Within ETA and Sendero Luminoso, *Terrorism and Political Violence*, 14. évf., 2002/4